

с. 142]; *спарадкавалынік* той, хто прыводзіць да ладу, парадкуе што-небудзь: Нельга абсыці сціптых радыю М. Нікфароўскага, збіральніка і спарадкавальніка народнай фразеалогі Віцебшчыны [8, с. 257]; *старшынішын* які адносіцца да жонкі старшыні: Ды старшынішынага адказу на пытанне – не трэба мне [8, с. 269]; *падукультаены* які пянуецца працаваць: Зверху накрыты, у стараннага і, скажам, традыцыйнага бортніка – бяростваю ці дошчэчкі, а ў «падукультуранага» ці ў маштабна падукультаенага, каб хутчэй і пячэй, нечым гатовым з будоўлі ці з завода: толлю, шыферам [8, с. 276].

Ф.М. Янкоўскі выдатна разумее магчымасць і неабходнасць узбагачэння літаратурнай мовы народнымі словамі, а таксама індывідуальна-аўтарскімі наватворамі, што практыкаваў і ў сваёй пісьменніцкай творчасці. Думаецца, што ў тым, што частка такіх слоў стала трывалым побыткам сучаснай беларускай мовы (і гэта засведчана «Вялікім слоўнікам беларускай мовы» Ф.А. Піскунова – пт. асцэлеваць, батэавацца, батэаваць, ганараванне, ганаравання, ганараваньне, лаваліка, рымісціцца, рымісціць, сьвятдзень, сьняванне, чаркаванне, чаркавацца), ёсць немалая заслуга і Фёдара Міхайлавіча Янкоўскага, нястомнага, шчырага і адданнага рупліўца роднага слова.

Літаратура

- Германовіч, І.К. Беларускія мовазнаўцы: у 2 т. / І.К. Германовіч; пад агул. рэд. М.Р. Прыгодна, І.С. Ройды. – Мінск: БДУ, 2008. – Т. 2. – 280 с.
- Піскуноў, Ф.А. Вялікі слоўнік беларускай мовы: арфаграфія, акцэнтацыя, парадыгматыка / Ф.А. Піскуноў. – Мінск: Зміцер Колас, 2012. – XVI + 1196 с.
- Сцяцко, П.У. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П.У. Сцяцко, М.Ф. Гуліці, Л.А. Антанюк. – Мінск: Выш. шк., 1990. – 222 с.
- Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. – Мінск: БелЭн, 1977 – 1984.
- Янкоўскі, Ф. Дыялектны слоўнік / Ф. Янкоўскі. – Мінск: Выд-ва АН БССР, 1959. – 230 с.
- Янкоўскі, Ф. Дыялектны слоўнік / Ф. Янкоўскі. – Мінск: Выд-ва АН БССР, 1960. – Вып. 2. – 234 с.
- Янкоўскі, Ф. Дыялектны слоўнік / Ф. Янкоўскі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1970. – Вып. 3. – 172 с.
- Янкоўскі, Ф. Само слова гаворыць: філалагічныя эцюды, абразы, артыкулы / Ф. Янкоўскі. – Мінск: Маст. літ., 1986. – 318 с.

Смольская Т.М. (Мінск, Беларусь) ФЁДАР ЯНКОЎСКІ – МАСТАК СЛОВА

Вядомы навуковец, удумлівы даследчык, выдатны лінгвіст, выключны мастак слова – гэта ўсё можна адрасаваць асобе Фёдара Міхайлавіча Янкоўскага, збіральніка невычэрпных скарбаў народнай словатворчасці, захавальніка неацэнных здабыткаў шматвекавой моўнай культуры народа.

Любоў да слова, захапленне словам, незвычайнае адчуванне слова – вынік таго, што з-пад пера майстра выходзілі высокапрафесійныя творы навуковага, публіцыстычнага і мастацкага гарту.

У кожнага чалавека працэс фарміравання і афармлення сваіх думак – творчы працэс, у Янкоўскага ж ён – своеасаблівы. Здольнасцю разумець выказаныя словамі чужыя

думкі валодаюць усе людзі, але ўзрушыць сваімі словамі думкі і пачуцці іншых людзей здольны нямнога. На нашу думку, Ф.М. Янкоўскаму ў яго мастацкіх спробах пара гэта ўдалося ў найбольшай ступені.

Аналізуем «абразы» мастацкай прозы вучонага – неацэнны ўклад у скарбонку беларускай мастацкай літаратуры. Відарочна, што аўтар імкнецца ўзбагаціць чытача пэўнымі ідэямі часу, выклікаць адпаведныя гэтым ідэям пачуцці, таму вядзе ў гэтым кірунку няспешнаю, карпатліваю, рупліваю, няспынную працу – шукае слова трапнае, гаваркое, па-мастацку непаўторнае.

Вядома, што даследчык Янкоўскі шэраг навуковых прац прысвяціў багатай і самабытнай беларускай фразеалогіі, а ў мастацкіх нататках пісьменніка перлы народнай моватворчасці зазіхацелі новымі трыямамі, дапамаглі аўтару данесці да чытача глыбіню і ўзвышанасць сваёй мастацкай задумкі, стварыць па-сапраўднаму цэльны вобраз героя.

Напрыклад, у апавяданні «Цётка з Камарніку» пры апісанні вёскі з узгаданай назвай аўтар удала ўплывае ў канву апавяду цэлую нізку фразеалагізмаў: «– У вас тут і лес пад бокам, грэбы і ягады пад носам, поле добрае, да дарогі як каменем дакінуць, а чаму такая маленькая ваша вёска? – пытаецца ў жанчыны адзін з гэтых незнаёмых, што прыйшлі ўчатырох, нікога не кажучы пра сябе, чэгосьці або кагосьці чэкаюць» [1, с. 5]. І тут жа праз колькі радкоў: «Мы ведалі, што ад Камарніку рукой падаць да гарнізонаў з немцамі, уласуцэмі, паліцамі…» [1, с. 5]. Усе прыведзеныя фразеалагізмы абазначаюць блізкасць знаходжання, недалёкае размяшчэнне аб'ектаў адзін ад аднаго, толькі ў першым прыкладзе яны дапамагаюць ухваліць зручнае палажэнне вёскі ў параўнанні з іншымі, а ў другім – настройваюць на лад занепакоенасці, трыволі, душэўнай няўтульнасці.

Трапнае народнае выслоўе «у сабакі вачэй пазычыць» = траціць сумленне, сорам, набірацца нахабнасці» выдатна атрацавана і абыгранна пісьменнікам у апавяданнях «Складана, але…» і «Каб жа ён разумны быў!…».

«І даўней такія былі, што пазычылі ў сабакі вачыма суседзям у вочы глядзелі» [1, с. 82]. «Што? – гледзячы на сабаку, пытаецца гаспадар. – У каго нам, скажы, вачэй пазымаць? Га?» [1, с. 202]. Аўтарская характарыстыка нахабнасці, несумленнасці ў чарначым асяроддзі «выстраляла» адным трапным выслоўем і завяршыла абатульнены вобраз, падала чытачу тэму для раздуму.

У кожнага пісьменніка свой метад бачання жыцця, свой метады яго пазнання і апісання. У Янкоўскага гэты метады вызначаюцца жыццёвым вопытам, эстэтычным густам, багатай светаадчуваннем, таму многія фразеалагізмы, трапна ім выкарыстаныя, – найлепшая характарыстыка героя, яго паводзін, учынкаў, сэнсу і ладу жыцця: «Лобач з ім стамаў яшчэ адзін радзеві і глядзеў начальніку ў рот, лавіў зручную часінку, каб таксама сказаць слова начальніку» [1, с. 59]. «А калі запісаў пра сустрэчу, схаянуўся, сюдзёў і як пакрыўджаны, і як вінаваты: не сьлятаўся, хто са мною ехаў, адукуль ён, дзе шукаць яго, як завуць. Кінуўся збоганяць – кускай сябе за ложаць…» [1, с. 75]. «Клаліся Дзюдзюновы стажкі і вазы і не проста так сабе, не абы і рух» [1, с. 199]. «Стары хаа-

раў, але, як там казалі, толькі на панскую хваробу; пасядзіць, лаляжыць дзень, ты дзень і нават расказаць пра хваробу нікому не расказа» [1, с. 200].

Як канстатуе многа даследчыкі, вобразнасць і мастацкасць мовы твора дасягаецца не толькі колькасцю спецыяльных сродкаў (эпітэтаў, метафар, параўнанняў і да т.п.), ужытых пісьменнікам. Гэтыя сродкі толькі дапамагаюць, як апісны мазок мастака, завяршыць тую ці іншую карціну жыцця, выдаць чытачу завершанае мастацкае палатно. Спраўдны талент майстра слова раскрываецца тады, калі ён імкнецца звячэйнімі, агульнажывымі словамі абмяляваць нам той ці іншы вобраз або карціну бытлівага так, каб чытачу гэта запамнілася назаўсёды. Прыклады такога мастацкага характа знаходзім і ў апавяданнях-абразках Фёдара Міхайлавіча Янкоўскага. У замалёўцы «Трэба ж дапрадаць» аўтар уводзіць нас у атмасферу ціхага зімовага вечара ў авычайнай сялянскай сям'і: «Тысяча дзевяцьсот дваццаць семі ці дваццаць васьмы год. Зімовым вечарам у нашай хаце аж два агні: на камінку смольны корч палае, а над сталом – на покуці, пад абразамі – адзіночым вожам глядзіць пяміта. Пры камінку – там і светла, і цёпла – мама прадае воўну, бацька вяжа нерат. Пры лямпе нас трое, вучым урокі: хто піша, хто задавакі рашае, хто чытае. Гэтым вечарам, як і дзень пры дні, як і штовечар і штораніцы, як і ўсю-ўсеннюю зіму, круціцца кола самапрадкі. Калаўрот-самапрадка, як цяпер пішучы, «працуе» мякка, ціха, нястомна. Да вясны маме трэба спрасці і сваю, і пр'якупленую воўну, трэба заснаваць аснову, змагачь маткі ў клубкі, паставіць кросны і выткаць сукно; губак з дзевяць павінна выйсці» [1, с. 9].

У мастацкай замалёўцы «Не поле засеянае» аўтар дэманструе нам дзень сённяшні, нашу сучаснасць: «Сястра гэта не першы дзясятка гадкоў служыць у паліклініцы. І ўсім яна лут – гаспадыня. Цэлы ў бога дзень на нагах, нават клінічныя карткі перабірае стоячы, нават на тэлефонныя званкі адказвае не прысеўшы: багата клопату. Таго, хто ідзе шукаць рады і парады, сустракае і гвядзе то да аднаго, то да другога доктара; таго, хто выйшаў ад доктара, правадзіць, акуратна складае налісаны доктарам цэтылік-рэцэпт, расказвае і паўтарае, дзе, у якой алітэцы куліць лекі, калі і як пр'ямаць іх, просіць не заб'яцца, калі зноў трэба прыйсці ў паліклініку, да доктара. Яна нешта напамініць аднаму доктару, перадасць кардыяграму ці што іншае другому...» [1, с. 28]. Звычайны малюнак працоўнага дня чалавека, але многа ў ім незвычайнага. Дзясятка гадкоў – гэта аб тым, што сястра мае багаты працоўны стаж. Сінонімам дзяслоў працуе абраны дзяслоў служыць – і гэтым бадай усё сказана. Добрасумленна выконвае свае абавязкі, непакоіцца пра тых, хто наведвае паліклініку, і пра тых, хто ў ёй працуе, да працы ставіцца з вялікай доляй адказнасці, мацьма, робіць значна больш за тое, што патрабуе яе пасада, але галоўнае, выконвае усё гэта з душой і ад душы, адным словам – служыць!

Слова ў мношх мастацкіх творах Ф. Янкоўскага заўсёды накіравана на тое, каб дакладна вылучыць пэўную рысу з'явы ці асобы, пра якіх ён піша, за якіх перажывае і з якімі перажывае.

Чытаючы мастацкую прозу Фёдара Міхайлавіча Янкоўскага, штараз пераканавашся ў тым, што талент – гэта недасяжная вышыня, з аднаго боку, і незвычайная прастата –

з другога. Прастата – найкарацейшая адлегласць ад пасеянага пісьменнікам-творцам да душы чытача.

«Калі б Міхась Ларчанка не напісаў нават аднае кніжкі, не быў навуковым рэдактарам і аднае манаграфіі, – ён усё адно заслужыў бы нашай удзячнасці. Удзячнасці ад імя нашай філалогіі, удзячнасці за падрыхтоўку філалагаў, за сённяшняе, а значыць, і за заўтрашняе нашай універсітэцкай філалагічнай адукацыі. Міхась Ларчанка гавораў і выхоўваў, ствараў і ствараў у сабе вялікі калектыў, дружны і працавіты, літаратарай – літаратуразнаўцаў, гісторыкаў літаратуры, крытыкаў, вучоных педагогаў» [1, с. 151]. Слова гэтыя, адрасаваныя ў свой час Янкоўскім прафесару Ларчанку (мастацкая замалёўка «Па бацьку пазнаюць сыноў»), можна з поўнай падставай і з вялікай удзячнасцю выказаць у адрас Фёдара Міхайлавіча.

Літаратура

1. Янкоўскі, Ф. Прыпыніся на часну. Апавяданні, абразкі / Ф. Янкоўскі. – Мінск: Маст. літ., 1979. – 208 с.